

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

XIII. Strah.

Troje jih je sedelo za mizo; eden je imel grbo, drugi je šepal, tretji je bil bebec.

Bebec je zapel z lepim in čistim glasom:

»Kaj nam pa morejo — morejo — morejo —«

Grbec je natočil vina sebi in obema onima ter je rekel šepavcu:

»Tako se mi zdi, ko točim, kakor da bi mi trije ne smeli sedeti za mizo. Še v kotu ne. V veži in na tleh je po pravici naša miza!«

Šepavec se je ozrl po izbi, ki je bila gluha in nema.

»Kar ostanimo, dokler je vse prazno!«

Tedaj je grbec povесil glavo.

»Preveč je prazno! Nikoli nisem maral takih izb, kjer človek devetkrat sliši lastno besedo. Že otroka me je bilo strah, kadar sem bil sam, četudi ob belem dnevu. Zdelo se mi je: zdajle se odpro duri, prav počasi, prav tiho, še kljuka ne bo klenknila; in ko bodo odprte nastezaj, bo stopil v izbo — kdo?«

»Kdo?« je mrko izpod čela vprašal šepavec ter se je ponevedoma ozrl proti durim.

»Saj to je najhujše — kdo? Ne bilo bi strahu, da bi človek vedel, kdo in kakšno je strašilo, tista prikazen, ki čaka pred durmi, da nagne kljuko, se priplazi v izbo. Strah je bolezen, ki snuje v samotnem srcu prečudne podobe, dokler jih nekoč ne vtelesi. Le slutnja je neznanega, izvenčloveškega; zato umrje človek od strahu, ker mora umreti; kako bi živel med glasnimi ljudmi, ko je bil že pogledal na ono stran?«

Bebec je buljil predse s praznimi očmi in je pel brez nehanja:

»Kaj nam pa morejo — morejo — morejo —«

Šepavec je smehljaje pokazal nanj.

»Ta je tudi pač že pogledal na ono stran! Ali veš, kaj se mu je pripetilo, ko je bil še otrok? Bil je nekoč sam doma, v veliki izbi, in pozen mrak je že bil; domači so bili šli nekam na svatbo zijala prodajat. Otrok se je stisnil v koš in je gledal, kako se plazi noč po prstih zmerom bliže proti njemu. Tedaj se spomni nanj sosed, stric Šimen, ter ugame koj prav posebno burko. Poišče votlo bučo, ji napravi oči in usta ter pritrdi vanjo prižgano svečo. To bučo si postavi na glavo, nato si ogrne še dolgo belo rjuho in ták se napoti v

vežo. Prav tiho, prav počasi odpira duri, odpre jih nastezaj, stoji na pragu visok in strašen in ne reče nobene besede. Kakor je bil prišel, tako odide, prav tiho in počasi zapre duri za seboj. Nato ugasne zunaj svečo, vrže bučo in rjuho stran ter se povrne v izbo ves vesel in glasen. »No, Mihec, kaj pa ti, da si tako sam in tih in da se skrivaš v kot? Ali te je morda strah?« Otrok ne zine, tišči se k zidu, se trese po vsem telesu in šklepeče z zobmi. »No, Mihec, kaj bi se tresel — saj sem jaz, stric Šimen!« Otrok molči. Jezik se mu je pač še razvezal, pamet pa mu ni shodila nikoli... Kaj, ali je ta tudi pogledal na ono stran, ko je videl strica Šimna z bučo in rjuho?«

»Tudi ta je pogledal na ono stran... blagor mu, da je pogledal tako zgodaj!« je zamišljen in žalosten odvrnil grbec. »Saj ni videl strica Šimna! Če bi bil koj takrat, kar pred njim snel bučo, vrgel rjuho stran ter se mu zasmel naglas, bi otrok ne verjel, da prikazen ni bila prikazen, temveč da se je bil našemil stric Šimen. Ker v hipu, ko so se odprle duri nastezaj in se je visoko pred njim zasvetilo dvoje rdečih oči, je ugledal tisto, kar je bilo v samotni zasnovalo že njegovo splašeno srce samo... Blagor se mu! On poje... nama se noče, ker nisva še ugledala strica Šimna!«

S čudnim smehljajem, ki ni bil prav nič vesel, se je ozrl šepavec proti oknu; mračilo se je.

»Zdi se mi, da je že blizu!«

»Tudi meni se zdi!« je zavzdihnil grbec. »Strah mojega srca ga oznanja. Ko bi se le dalo pobegniti kam iz samote, iz tišine; ali ne dá se; človek nosi to samoto seboj, kamorkoli nameri korak... Ali jih slišiš?«

Zunaj se je oglasilo prešerno vriskanje in petje, prišlo je bliže, šlo mimo hiše ter se razleglo v klanec nizdol. Bebec je zavrnil in skočil proti oknu, šepavec ga je surovo potegnil za rokav nazaj ter ga posadil na stol.

»Molči, pokveka... ali te ni sram?«

Grbec je globoko povесil glavo ter skrtil oči v dlani.

»Morda bodo že jutri gledali smrt... ali smrt ni strašilo, ni neznan prikazen, ki se potuhnjeno priplazi skozi mračno vežo; nezadržana, velika in jasna stopi pred človeka in ga vzdigne v naročje... Morda bodo okusili hude bolečine; ali bolečina ni...«

»Ni stric Šimen z votlo bučo na glavi in z rjuho na plečih!« je rekel šepavec.

»Ti, nesrečnež, ne boš gledal smrti, kakor jo bodo gledali vriskajoči fantje tam zunaj... priplazila se bo nekoč tiha in grda izpod postelje, strašilu podobna. Ne boš okusil bolečine. Zavržen si, proklet, da sediš v samoti, se oziraš proti durim, čakaš in trepečeš, kdaj da se prikaže tisto, kar se mora prikazati! Že je v tvojem srcu to neznano strašilo in kmalu bo vtelešeno... Ali niso duri samo priprte? Zdi se mi, da je zapihal hlad iz noči.«

»Že je blizu, pravim, že je v veži!« se je stresel šepavec. »Kaj pa ti, mali moj Mihec, kaj ti se nič ne bojiš, se ne bojiš, da bi zdajle prišlo tisto, silno do nebes, pogledalo te s svetlimi očmi in...«

Bebec se je široko zasmejal ter je zapel z zvonkim glasom:

»Nič nam ne morejo — morejo — morejo —
Iz daljave, iz doline se je glasila ubrana pesem:
»Oj ta soldaški boben...«

V izbi se je strnila gosta noč, da ni bilo razločiti nobenega lica več.

Grbec in šepavec sta umolknila. —

XIV. Ugasle luči.

Kaj je res že jesen? Kaj je res nebo že nizko, mrzlo in megleno, listje velo na kostanju, senóžet gola? Ali pa se je morda le mojega srca tehtnica nagnila na črno stran? Zares, moje motne oči so morda le vame zamaknjene, strmé v ta pusti hram, ki je hladen in prazen kakor ob selitvi, strmé v bledega gosta, ki trka na moje duri, pa ga vidijo preplašene povsod, na nebu, na kostanju, na senóžeti. Ker je tako, da srce nikoli ne gleda drugam, nego v ogledalo.

Rajni Resman, krasnobradi, mi je tožil nekoč, da v mladih ljudeh ni več navdušenosti, ne več veselega, ponosnega razmaha, ne svetega ognja čudodelnega, ki gori s plamenom v duši, sije iz oči, greje in pali iz besed. Še je rekel, da se mu zdé obrazi otrók prezgodaj dozoreli, trudni in postarni, oči da so ugasle in kakor v jamah zasute, život da je ohlapen in sključen, brez kosti, korak omahujoč, klekajoč, glas šibek, ne smeha in ne pesmi nič. Rod, kakor da ga je prenasičenost ustvarila in lakot spočela. Poželenje mu odpira usta, ali gnus mu jih zapira. Za čednost ne vé, kaj da je, za greh pa je prelen in preslab. Smrt se bo začudila, kadar pride ponj, ker prišla bo po okostnik brez duše... To strahotno podobo mi je pokazal in kmalu nato je umrl.

Jaz, pravi sin tistega rodú, sem vedel, da gori s plamenom ogenj v moji duši, ker me je žgal in palil, da bi kričal od bolečine in sladkosti. Tudi sem vedel, koliko je ljubezni v meni; če bi žejne roké zajemale dan in noč, bi ne segle do dna. Ali umirajoče oči so videle smrt.

Kaj je res že jesen?... Daj, tovariš, ki nisi bolan, posodi mi oči, da pogledam po pravici! Čeprav je že pust in hladen moj ubogi hram, čeprav že trka na moje duri blede gost, bi rad videl in občutil, da je sojena ta prezgodnja jesen le meni edinemu, drugod pa da prepeva še vesela pomlad... Ne, tovariš, tudi tvoje oči, ki so bistre in ne lažejo, tudi tvoje oči ne prikljejo pomladi v ta mrtvi gaj!

Vse luči so ugasle, vse pesmi so utihnile, mladosti ni več. Nad vso prostrano zemljo se je bila strnila dolga, dolga noč, nasula je nanjo strupene slane, nobenega bore cveta ni več... Po cesti grem in čeprav je leto šele v novembru in je solnce še toplo, me zebe v lica in v dušo. Kamor se ozre zbegano, žalostno oko, vidi čemerno jesen, vidi obnemogel, truden mrak. Koliko let ti je, ti golobrادي fant? Sodim, da komaj sedemnajst. Pa so že odzorele in upale tvoje oči, so izžete tvoje ustnice, je oskrunjeno tvoje čelo in hripav tvoj smeh. Ali se je zmotilo spoznanje, da se je prelilo v posodo, ki še ni bila dodelana in pripravljena?... Dekletce ti, kdo je potrgal šmarnice s tvojega čela, vijolice iz tvojih oči? Kdo je brezsravno posegel v to negodno srce, s črno roko prevrnil oltar, ugasnil luč? Ah, ni mu lica in ne imena; še Smrt ima ime; ta strahota, ki se je bila v dolgi, dolgi noči zgrnila na zemljo in na srca, ga nima.

Srečal sem fanta, ki sem ga nekoč poznal; nekoč, to se pravi pred nočjo, še včeraj. Pozdravil me je, kakor pozdravljajo starci; leno, komaj napol je iztegnil roko ter se nasmehnil samo z enim licem. Levo oko je imel prevezano s črnim trakom, desno je bilo kalno.

»Po kakšnih potih?« sem ga vprašal.

»Kam neki? V krčmo!«

Tudi hodil je, kakor hodijo starci; klonil je glavo in pocincaval sunkoma z dolgim životom.

»Pripoveduj!« sem ga prosil, ko sva sedela ob vinu. »Povej mi, kaj da si izkusil in kaj občutil! Saj te vse razodeva, da si v eni sami noči, morda v eni sami uri živel dolgo in strašno življenje.«

Pogledal me je začuden, nato se je nasmehnil postrani, le v kotu ustnic.

»Vsakdo bulji in izprašuje in si misli, da je tam bogvedi kaj posebnega! Pa je čisto navaden — šmir! Naravnost puščoba in dolgčas! Tam in